

Възкресението на Петко Росен

Кирил Момчилов

Преди тридесет години издателство „Български писател“ пушна на книжния пазар в тираж 20113 екземпляра /! един том с избрани произведения на писателя Петко Росен /1880-1944/, през втората половина на миналия век му издаде и един том „Спомени и размисли“ /1963/. Днес, няма да повярвате, издателство „Божич“ в Бургас се е заело с непосилната задача да възкреси забравения бургаски писател в целия му ръст. Съставител на Събраните съчинения в 11 тома е внукът на писателя инж. Петко Чорбаджиев, редактор – Стоян Георгиев. До края на 2012 г. издателството е пугнало от първия до осмия том.

Започнал творческия си път като критик на литературния и културния живот в столицата, Петко Росен не се отказва от критиката до края на живота си. Първата му сериозна критическа статия е за поестта на Антон Страшимиров „Кръстопът“, публикувана в списание „Демократически преглед“ през 1904 г. Мястото не ми позволява да пиша за сложния и противоречив път на човека и твореца Петко Росен, който се проявява освен като литературен критик и като историограф, етнограф, мемоарист и белетрист. Очерци и разкази, пътеписи и легенди извайва закъснялия български възрожденец, който вярва в силата на народа, търси връзката на хората със земята, изследва народния живот. Четири са книгите на писателя, излезли докато е бил жив: „От Дунав до Бяло море. Видено и преживено“ /1927, 1943/, „На Енювден. Литературни сенки и силуети“ /1928/, „Между народа. Видено и чуто“ /1933/ и „В поле широко. Видено и преживено“ /1938/. Петата му книга „През гори зелени“ останала в ръкопис. Съпругата му Анна Чорбаджиева свидетелствува: „Тогавашната Национална пропаганда (фашистката цензура) забрани печатането на книгата заради славянофилските и русофилските чувства и убеждения на Петко Росен“. Нещо повече – в началото на Втората световна война писателят е бил интерниран за 6 месеца в Панагюрище „като опасен за

реда“ човек, който се обявява против войната и изразява вярата си в „непобедимата славянина“. Освен завистта на група писатели, които били против книгата, причина бил и последният раздел на ръкописа „И аз бях в Македония“, който едва сега в том Vу на Събраните съчинения се публикува за първи път. Днешният читател има възможност да прелисти неизвестни нам страници за Ниш, Скопие, Битоля, Ресен, Охрид...

В новото издание книгите следват една след друга, както са се появявали приживе на писателя. Само първият том носи заглавието „Сурвакници“, където са събрани литературно-критическите фейлетони „Сурва, сурва година“ на Петко Росен, помествани през януари във вестниците „Зора“ /1928-1932/ и „Слово“ /1933-1944/. В тях Сурвакарят прави преглед на литературни произведения, излезли от печат в предходната година. „Моите критични бележки са, така да се каже, едно търсене на хубавото с непосредствен усет“ – признава си авторът. За тръпнещите в очак-

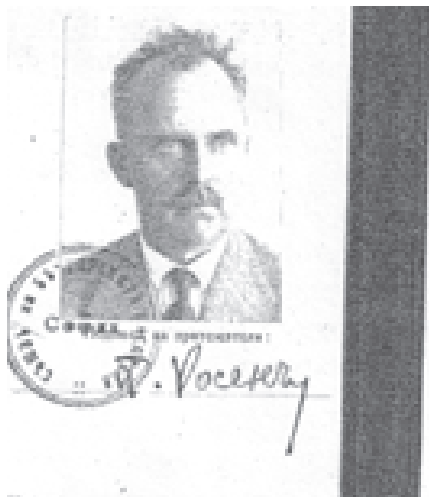
подписва, счита, че е готов писател. И ако се оставят всички тези незаконородени писатели да се размножат по пътя на своята наглост, жито зърно никога няма да покора“.

От прозорливите оценки на Петко Росен ще спомена само за Йордан Йовков и неговите „Старопланински легенди“: „Легенди ли са това? И са, и не са... и по мотиви, и по композиция, и по изпълнение мен ми се ще да ги нарека по е м и. Чудни поеми! Каква ведрина, простор, каква бодра жизнерадост, музика и шепот. Заслушайте се само в жеравненските кории! Черковната отгласа на беломореца. Пее и нарежда хайдушки легенди... Но песента на песните в тия поеми е оная за И н д - ж е... Дали връстниците, съвременниците на Йордан Йовков ще оценят какъв ще да е неговият божи дар, за да ни дарува с такава дивна книга! /1928/;

За Елин Пелин и неговите разкази от „Под манастирската лоза“ пише: – „мъдър, жизнерадостен и забавен... И когато си тъжен, и когато си весел. Твоята мъдра философия на живота прави да занемят даже съсухрените от праведен аскетизъм светци, защото си и по-добър, и по-мъдър от тях“ /1937/;

За Елисавета Багряна: „В поезията на Елисавета Б. лъха една сладкогрейна меланхолична мелодия... /1923/... Ценното в стиховете ѝ е това, че приказният

елемент, тъй оскъден в нашата поезия, е не само във фабулата, но и в изживяното. Всяка нейна песен е една повест на изживяното, една приказка на сърцето“ /1924/; за „Вечната и святата“ – „Верният усет към простодушната хубост на изказването и пълнозвучността на изживяването не само

Членската карта на Петко Росен от СБП

ване поети и писатели и реакцията им научаваме от едно писмо на критика Васил Мавродиев: „Ти по-добре от мен знаеш, че авторите са гузни като бременни вдовици и себични – като млади момичета... Питаш: Псуват ли? – Псуват, бай Петко! – Но нека псуват. Шибай и ти. Защото у нас вече всеки, който може да се

Нестихващи полемики

Престараване...

Борис Шивачев

Литературният редактор на в. Зора, уважаемият г-н Йор. Бадев, се страшно възмутил напоследък, че даже и големите литературни вестници у нас започнали да водят антимилитаристична пропаганда. Не стигало това ами разни хуманни и прочие дружества, които „уж имали съвсем друго предназначение (?)“ и те започнали да се занимават с същата пропаганда. И най-после, напук на всякаква логика, и женската лига за мир в България щяла да прави някаква анкета против войната. Щяла да иска мнението на гимназистите по този голям въпрос. Обаче, най-лошото било, че и самото министерство на просветата дало съгласието си за тази анкета. И ето, че уважаемият г-н Бадев започва да рони горчиви сълзи. И да разправя че в България няма нужда от анти-милитаристична пропаганда. Или че, най-малко тя била безполезна. Защото ние българите, сме били кротки като агнета. А трябвало сме да учим нашите съседи на антимилитаризъм. Колкото до нас трябвало сме да научим младото поколение, че имаме Македония и Добруджа. Но все пак най-скандалното било, че големите литературни вестници (на първо място Литературен глас) се занимавали с политика вместо да си гледат литературата.

Ние питаме уважаемия г-н Йор. Бадев какво разбира под термина „литература?“ Да не би да мисли, че литера-

турата означава само блееене по красотите на природата? И ако е тъй, защо той, като литературен редактор е започнал да води най-реакционна политика. Но нека уважаемия г-н Бадев има повече смелост. И нека открито да раздрънка „калъча“. България има нужда и от такива хора. Иначе на кого ще се раздават ордени за храброст?!

Ние като антимилитаристи и миролюбци заявяваме, че подрастващите по колени я в всяка страна имат нужда от анти-милитаристично възпитание. Иначе и те ще станат като своите бащи - убийци. И те ще отворят една нова голяма и страшна война.

А това е, което ние, миролюбците, не желаем в никой случай и на никаква цена. (Вестник „Литературен глас“, С., бр. 128, 1931)

Дервишите в настъпление

Д. Б. Митов

Нашата статия „Дервишите в изстъпление“ ликвидира с известни литературствуващи кариеристи, които се интересуват от изкуствата само като средство за приближаване до топли места и до сладките извори на фондове и синекури. Наистина, засегнатите се обадиха, но на нашите факти те отговориха само с хленч, както са свикнали да хленчат винаги за нещастната съдба на българските писатели, та дано получат милостиня.

спасяват Багряна от евтиния сантиментализъм, но я въздигат до пиедестала на първа българска поетеса. Да е жива и здрава“ /1928/

Можем само да съжаляваме, че днес нямаме такъв критик в българската литература!

Петко Росен е бил и безпощаден мемоарист – за политиканите от своето време казва: „Ласкателствата са трици, с които демагогът-водач подмамва народното стадо към гибел и безпътица... Кога ще се разбере тази проста истина, че полицията не може да бъде ни сговористка, ни дружбашка, ни демократическа! Тя е само държавна! Носи държавния герб на челото си и никакви партийни емблеми... Всички хора, особено пък нашите съседи, измислюват легенди, създават небивалици за царствена слава и величие, а ние пред веществените данни стоим неми, смутени, треперещи от боязън като просяк на чужда врата. Стига!... Нашият народ е крайно обезверен във всяко отношение: и обществено, и морално, и религиозно. Душата му е страшно опустошена, озлобена. От такъв народ не може да се чака нищо добро. Трябва да се лекува. Дълго и ситменно. Кой, как?... Нима траките, стопили се в нашата плът, не са това, което сме ние самите – ославянчени-те им потомци.“

Като чета и препрочитам написаното от Петко Росен, събрано в 11-те тома, все повече се убеждавам, че той е бил широко скроен българин, за когото земята българска е била по-свидна от бащиния му чифлик, Мдарският конник и Белградчишките скали - от воденицата и фабриката, от хана и кръчмата му. И никак не е чудно, че писателят е обходил всички места, свързани с родната история и националната култура. Посещавал ги е и с удивително майсторство ги описва, за да възкреси герои и предатели, паметници на природата и на човешкия дух. Всяка една от творбите му е изпълнена с нежна и дръзка любов към родината и родната земя. Любовта му ще да е била винаги първоначалната, изходната сила, която е водела словото му. И още: малцина са писателите като Петко Росен, със своя звучен език, съхранил за поколенията десетки думи и образи, които биха изчезнали безвъзвратно.

Малко е да кажем, че съставителят и редакторът на Събраните съчинения на Петко Росен заслужават похвала. Похвала и благодарност заслужава и Община Бургас, която финансира това многократно издание. В последните няколко тома читателят ще може да прочете литературните етюди и портрети, очерците и пътеписите на писателя. С оправдан интерес се очакват и дневниците, спомените и писмата на и за Петко Росен.

Тя, които не са лишени, нито от синекури, нито от фондове, нито от командировки, добри заплати и членувания в разни комитети! Последният им съвършено разплакан отговор не е подписан дори и с името на редакцията. Значи тъкмо доказателство за определението на проф. Ас. Златаров, който ги нарече „дервишко теке“. Сега вече може да се каже, че всички поемат отговорността и затова напраздно ни обвиняват, че сме намесвали други лица. Ние отдавна познаваме дейността на цялото теке и на всичките дервиши, затова много точно казахме това, което трябваше да кажем.

Нямаме намерение повече да се разправяме с тези служители на кариеризма. За това ни молят и много наши читатели, които в писмата си изтъкват, че името на един Балабанов, на един Асен Златаров, не може да бъде засегнато от ругатните на няколко лицемерни служители на нравствеността и морала, които „по ред съображения от обществен и нравствен характер“... и пр. В всеки случай, ще изтъкнем само някои неща.

1. Читателите на „Литературен глас“ знаят отдавна, че отделът „Един час при“... се води не от нас. Пък и не вярваме поменатите в дервишкия вестник писатели да смятат, че нашият сътрудник се е унижавал пред тях. Той е изпълнявал само един дълг и нищо повече.

2. Отдавна ни е позната безграничната суетност на г. Вл. Василев, доказана документално в книгата на проф. К. Гълъбов „Пакостната дейност на един критик“, но все пак не вярваме той да набляга особено на изявляванията си за театъра, които сме помествали и в Литературен глас. В всеки случай, ще кажем, че притежаваме писмените покани от страна на Народния театър, с които обикновено, се канят журналистите, когато дирек-

цията има да направи някое съобщение. Ние лично никога не сме отивали за изявления, ходили са наши сътрудници. Все пак, считаме за нужно да предупредим колегите журналисти да не се отзовават на поканите на Народния театър, защото може да ги обвинят, че са се унижавали, ако някой път насолят леката кавалерия на г. Вл. Вас. Не е лошо също така, и артистите да си вземат бележка, защото ако един ден (о ужас!) г. Вл. Вас. не е вече начело на театъра, може да бъдат упрекнати, например, че са се унижавали да получават заплатата от него. Наистина, безгранична суетност на един директор, увлечен така от леките си победи над беззащитните артисти...

3. Настанените на синекура господа заявяват че сме им завиждали на службите. Наистина, ако и ние имаме „ред съображения от обществен и нравствен характер“, които обяснихме в статията си „Дервишите в изстъпление“, бихме могли доста лесно да се настаним край огнището... Още повече, че имаме и по-голям ценз за служба по ведомството на Просветното министерство от свършилите по дипломация, право или висши търговски науки. Но ние предпочитаме да си останем на позициите на свободната мисъл, която не зависи от никого и затова е „запазена от всяка критика“.

Няма повече да се занимаваме с дервишкото теке. Няма да се спираме за фондодството и за подмятията, защото читателите лесно разбират, че, при това озлобление, синекуристи, фондоджии и ренегати нямаше да ни пожелат, ако имаха поне един факт срещу нас, и нямаше да си служат с проташки подмятията, които никога не убеждават.

(Бележка към статията „Дервишите в настъпление“. Лит. глас, 13 дек. 1930)

Щом привърши къщната работа, мама сядя до прозореца. И плетката си плете, и улицата държи под око, не изпуска кой накъде отива и кой откъде се връща. Ала сега навън няма жива душа, вали, снегът сякаш някой го рине отгоре с лопата, виелицата го подхваща и го върти накъдето си иска. По едно време мама спира да премята куките и се взира.

- Че е човек, човек е, ама кой е?

Същински снежен човек – ту върви с гръб към нас, ту се обръща гърбом.

- Ами че той Мустафата!

- И къде е тръгнал в такова време? – питам.

- У нас идва, къде другаде. Гладен, краката му се плетат. Циганите ни тази зима са гладни. И на студено. Горският не им давал да припарят из гората. Да ги пусна, викал, да си начупят сухи клонки, ама правят бели. Не е живот тяхното... То и ние колко ли сме цъфнали, ама...

Мустафа спира да си поеме дъх, със сетни сили минава мостчето, натиска пътната врата и дълго се отупва от снега.

- Влизай, че студено! – подканва го мама.

Открехва вратата едва-едва, вмъква се през пролуката и бързо затваря.

- Добър ден, како!

- Ха добре си ни заварил. Гледам те, че идваш насам и си викам: дали пък Мустафата ще ни подмине?

- Как щяло да ви подмина, како! Никога няма да ви подмина!

Мустафата е по лятна памучна дрешка, яката и реверите вдигнати и защипа-

ни отпред с карфица. От него лъха студ, скулите му са настръхнали и потрепват, едва си сдържа зъбите да не затракат.

- По-близо до печката, по-близо! – приканва го мама.

От топлото се съвзема. И езикът му се развързва. Хвали зимата, хубав сняг завалял, ама и студът си го бива, здрав студ, всичко е на берекет, ще има, вика, и за циганите.

- Мустафа, да ти сипя да хапнеш? Може и да си ял и да не си гладен, ама колкото да ми опиташ гозбицата. Докато е топла. За мой хатър ще хапнеш ти, ще хапнеш...

- Като си рекла, како!

Чак след повторната покана небрежно примъква стола към масата. Филията разчупва наданицата да не паднат трошите встрани, яде бавно и безшумно, да не бие на очи, хапката топи с пръсти в крайчеца, другата ръка подлага да не капне. С последната хапка обира каквото е останало по съдината. Щом привърши, отдръпна се, въздъхна доволно и сито и току се попила по джобовите. Потърси нещо, ала не го намери.

- Разбрах те, разбрах! – засмя се мама, присегна към пезулчето над печката и измъкна забравена от някого цигара. Поопразнена е от единия край, изсъхнала като барут, ама си е цигара.

- Ха, запали си я.

- Като си рекла, како.

Два-три пъти смукна да я разпали и тогава пое истински, чак пламъче припламна, димът сякаш попи в него и изчезна, притвори очи и на лицето му се изписа блаженство.

Когато риголва градината, почиства двора или пък работи нещо друго, все покрай него се навъртам. Разказва как е ходил в Турция, Гърция, как прегазвал Вардара. Документи? Какви документи, смее се Мустафата, аз не отивах по работа, бях момче, отивах само да видя. Границата, вика, пре-

минавам нощем, като заспи Господ.

През почивката изваждаше кесия с рязан тютюн, качак тютюн, и от парче вестник свиваше цигара. И за мен измайсторяваше, само че по-малка. Стгушвах се до него да съм скрит и пушихме двамата.

- Момчетиите от махалата рано пропушват – казва Мустафата. – Майка му вчера го отбила, пък то, като види хвърлен фас, допълзва и го допушва. Циганска работа.

Дръпва от цигарата за последно и хвърля угарката в печката.

- Како, дървата ти на свършване. Да ти ключна малко дърва.

- Твоя си работа. Знаеш къде стои

брадвата, знаеш къде е дървникът.

Виелицата е спряла, вятърът е прогонил облаците и небето е ясно и тъмносино. Ударите на брадвата отекват над селото, връзват се в небето и ехото им се връща леденостудено и присмехулно.

Мустафа е висок и строен, косата му е начупена, катраненочерна и лъщи. Мургав си е, бялото на очите му като белтък, устните му бият на лилаво. Ако е облечен с хубави дрехи, ще стане красив. Всичко му иде отръпки, работлив, лек и бърз на ходене. Веднъж се разболях. Фелдшерът написа рецепта и поръча да се изпълни спешно. Ала аптеката чак в града. Велосипед търсиха, за кон питаха, а накрая се разбра, че тая работа най-бързо ще я свърши Мустафата. Смъкнаха му кърпените дрехи, облякоха го като за пред града. И обувки му намериха, но той ги отказа. Ще ми пречат, вика. Тури парите и рецептата във вътрешния джоб, забодете ги с безопасна игла и заби през гората за по-

направо. По шосето до града са шестнайсет километра. След два часа се подаде откъм края на селото. С единия крак понакуцваше. Предаде лекарствата и рестото, навлече неговите си дрехи и седна под крушата.

- Много тръни в тая гора! – оплака се и също като човека без кости от цирка се прегъна на кълбо, доближи болния крак, плю върху петата, отри мокротото с ръкав, пак плю, пак изтри, трънът се провидя и започна с иглата да го разклаща. Насам, натам, докато изскочи.

- Аз другите тръни не искам да ги знам, ама тоз крушов – вика, – като гурберка.

Дървата са насечени, подредени, кани се да си тръгва.

- Да поздравяш Салията – нарежда мама. – Хубава, да я поживи Господ. Изкъсо да я държиш, циганките ви щамарък, палави. Изпращам ти армаган – зелка, туршияка, бобец за едно варене, картофи... Тоз шал е за тебе. Не е нов, ама има още носене у него. Сетрето ти под мишницата отпрано, турям конци Салията да го бодне...

- Като си рекла, како.

- Всичко съм наредила в таз кошничка, покривам го с кърпа да не ти надничат какво носиш. На някой хора им дай само да одумват.

- Нас, циганите, како, най-много ни одумват. Все мамка им циганска, мамка им циганска...

Зимният ден преваля, над селото се спуска синкав сумрак.

Мустафата! Не е той предишният Мустафа, крачи из опустялата улица изтежко, гордо изправен, глава на семейство, домовладика, жена и деца храни, гладни са замръквали, но гладни не са си лягали, с празни ръце не се е завръщал, и сега носи, за днеска ще има и за утре ще артисне. Колко са като него в махалата?

Мама отново сядя до прозореца. Намества плетката и поглежда след Мустафата.

- Ех, от нас толкоз, от Господа повече – казва тя и отново премята куките.

Ирена Панкева

СЛЕДИТЕ НА ЮНИ

От снощи отново светът е в ботуши, облече дебело палто от мъгли, а въздухът кашля, смъдив и опушен от лютия дим на саждиви лули.

И сняг да валеше, покрил голотата на горския, възнещ от вятъра склон, пак щях да открия и под белотата следите на юни в небран кантарион.

И в дюли за продан посред тротоара, нахлули на гладния просяк в съня.

Виж - юнското слънце блести от хербария на сухата шума и стопля деня.

Но най ми е топло, когато с ръжжена от златна подкова на лунен жребец разжарва звездите и пее до мене един пошурял първоюнски щурец!

2005 г.

Йордан Стубел

ПАНАИР

Животът някак странно тук кипи, шегата е сама и лековерна и трупат се неспирните тълпи - зове ги скокотливата латерна.

И ето: тътне в шемет, без следа, виктът на маски и фалшиви струни:

- Побързайте, започва, господа - тук има акробати и маймуни.

И някакъв измислен смях и плач за фокуси тълпите вгн събира и ръкомаха смешния паляч, о, вечния паляч на панаира!

А старият умислен папагал на хората заучено разправя и приповтаря с мъдрост и печал: - Тук има смърт и весела забава!
1925

Змей Горанин

НА НИВАТА

Ще стана раничко в зори, ще се прекръстя и помоля, и моят дух ще се смири: - да бъде Божията воля!

На къра ще изляза, там ще найда Божията нива и житните зърна ще ям и от росата ще отпивам.

И може би ще ме съзре Христос, край него като мина. И всичко той ще разбере!

И ще ме викне, като Рут глава на неговия skut да сложа и да си почина.
1938

Чавдар Добрев

РЕКВИЕМ В ЧЕРВЕНО

На Михаил Берберов

С теб разговарям между живота и смъртта.

Ти предпочете да озариш вечерта

с безценното си мозъчно вещество.

Снегът те топли с необичаен жест.

Мократа пръст дими в зимната пазва.

Спят червеите – не искат да те тревожат.

Чува се стих на Рицос, премръзнали са крачетата му.

Антон, синът ти, пропищява,

сова го гони в безцветната нощ.

Момче от твоята Стара Загора

забожда мак на сърцето си

и после, после... През Бермудския триъгълник

отлетява към кристалните кули.

Светът на стража е край теб, опазва те

чрез строгия конвой на четириизмерността.

Морето пак оставя белези от рани,

които твоята целувка излекува,

и корабът се движи като смахнат

към светлите родилни кръгове на Афродита.

И свободата –

звънтеж на изгрева, прераждане в пещта,

молитва пред обричане, предателско прощаване,

проклинане с любов, отиване към ближния,

тъй както към врага,

разчупване на обръча, отрова за Сократ,

рушене на Бастилии, строеж на Зимните дворци,

присъда над палачи, помилване на смъртници,

илюзии погубени и цъфнали цветя,

и в хаоса на кланици за хора,

опръскани от чуковете на мира,

ти сам общуваше със свободата

и вярваше, че пурпурна е нейната зора.

Сега е време на вражди,

братоубийствено е времето,

и Ноевият ти ковчег отдавна е взривен,

и сфери се смалват, одраскани от старостта,

и новото е с мускули железни, не чуваш ли

пороя от сълзи в обречената Троя?

Добре си там, на гроба ти снегът е щедър,

душата ти разчупва селски хляб,

защо да те тревожа с днешни мъки,

молитвени са дланите ми над бялото мълчание,

пустиня е земята, не е рай,

и смисълът заробен в нея е нищожен –

черупчица на орех, проядена от катерица.
1982

Георги Свежин

УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ

Четири хладни стени
на арест,
четири тъмни стени,
четири светли стени
на човешката чест.
И на всяка стена
по една епитафия,
и на всяка стена...
Пропаганда ли? Не,
география
на една непокорна
страна.
Четири стари стени,
като четири страници
от учебник любим,
четири вечни стени,
като вечните
български
граница,
за които мълчим.

Но със златни пера
по луксозна хартия -
с разкървавени нокти
записан е тук
по мазилката,
в тая подземна килия
на сърцето
предсмъртния звук...

Стена — север:
„Аз умирам
на двайсет години.
Сбогом, Дунаве бя!“
Тъй бе чоплил стената,
преди да изстине,
този,
който бе двайсет години
живял.

Стена - изток:
„Съвестта ми е чиста.
Сбогом, Черно море!“
Тъй бе писал моряка,
ремсиста,

в полумрака,
преди да умре.

Стена - запад:
„Аз съм българин,
син на изселници бедни.
Охрид мой!
Майко моя, прости ми!“
Туй е всичко —
пет думи последни
и под тях —
нищо дата, ни име.

Стена — юг:
„Мислех аз —
ще умра от малария
там край родното
Бяло море,
а умирам сега
от приклад
за България.
Зле живях,
но умирам добре“...

Четири ниски стени —
извисени
до Млечния път,
четири мрачни стени,
по които горят

лъчезария,
четири неми стени,
от които легенди
кънтят,

и сама
между тия стени —
България!
1959

Паруш Парушев

САМУИЛ

И като ги видял
да идват в редици,
не издържал това страдание.
Скилица Кедрин

Излязъл беше царят да ги срещне.

Не се дочуваха стенания все още,
нито молби, ни викове за помощ.
Не можеха все още да се видят
сълзите кървави на храбрите му войни,
ни оскрежените коси, ни раните, месата сини.

Напомняше предългата колона
на остър меч. И приближаваше гръдта му.

Най-скъпото да бе загубил,
да бе загинал в бран, но само
да го отмине тази участ, непосилна
за никое сърце човешко.

Но идеха, все идеха насреща неговите войни...

Врани като черни вестоносци
разнасяха далече новината,
черно слънце грейна над полето,

черен вятър завъртя вихрушки
и свърши този ден като посечен.

Просторът ослепя. За цялата земя остана
само езерото преспанско да гледа
като единствено око
с надежда в небесата.

1985

Камен Зидаров

МОНОЛОГ НА ИВАН ШИШМАН

Нима настъпва кървавия залез,
За който еретиците вещаят?
Нима на мен ще падне тази участ
Да погребва народ, земя държава,
във вечността безмълвна да потъна
покрит с позор, обречен на забравя?
Нима ще позволя, смутен, безволен,
През векове грядущи поколения
Със укор да четата и да разказват,
Че е залязло българското царство
През времето на цар Иван Шишмана?!
Не, няма тука участ по-позорна
От участта — да бъдеш цар последен,
Гробар на своя смел народ да станеш.
Но...как?
Вратата е разбита вече,
с хоругви кървави бедите влизат
а ти се ...стоиш и цял се вцепеняваш!
Кажми, царю, какво сега ще правиш,
ти, син на скверна страст и царска дързост,
ти, рожба на презряната царица!
Сега ще видят в царството всички
дали си ти герой и божи воин,
готов от нищо да направиш нещо,
или ще трябва меч, корона, скиптър
с проклятие жестоко да захвърлиш,
да изоставиш във беди народа
и в манастир...монах смирен да станеш?!

Каква съдба! Каква нещастна участ!
При първа стъпка — пълна несполука...
А те се, казват цар любим и воин,
откърмен от жена красива, дръзка,
която царството на два разсече,
лиши от трон законния наследник,
прогони го във Бдин, далеч на запад,
за да те види цар и самодържец.
И цар къде? На кой народ нещастен?
В коя родина? — Кръстопът на бури.
Кажми ми, боже, кой е тоз владетел,
Всесилен повелител, който може
да спре тук ветровете, що се бият,
да ги сплоти в съюз за мир и братство?
Кажми ми как, отде да взема сили,
за да сплота с едно — едничко слово
князе, боляри банове, деспоти,
които като кучета се ръфат
и в своята зверска слепота не виждат,
че враг нахлува в нашата родина
и носи смърт за всички тук и ...всичко!
Кажми ми, боже, как да спра враждата
между небето и земята?

Боян Бойчев

ТРАВЕРС

Няма да стъпя на Еверест.
А бях на крачка от него.
Природата зла, яростни ветровете,
Остана ми само едно
Безкислородно дишане.
Бялото разстояние ми се струва
Безкрайно и ледено — снежно.

Няма да стъпя на Еверест.
Все по-долу се спускам
И все по-далеч.
Любимата занимавка на ветровете.
Всеки нов опит е едно
Безкислородно отчаяние.
Губя сили, губя себе си
Под сивия купол на времето,
Сред леденото безмълвие.

Искам да стигна до Еверест.
Пак потеглям от базовия си лагер.
Раницата е пълна с мечти,
Вместо кислород — надежда,
Вместо шерп — вяра.
В трахейата ми пламти
Леденото последно дишане.
В палатката си забравих
Само билета за връщане.

Това е пътят до моя Еверест.
Знам, че няма да ме разберете
Вие, свикналите там
Зад бетонни стени да се криете
От студа и ветровете,
Където всичко е логично и реално.
А аз потеглям по траверса на мечтите,
За да стигна върха,
Дори ако трябва там да остана.
2004 г.

Ненчо Славчев

РАЗГОВОР С УЛУЛИЦА

Прилетя със безшумни крила.
Чух гласа, който сякаш попита:

— На какво те научи нощта?
— Да ги виждам дори в тъмнината,
да не хваща душата ръжда,
да не зъзне в студения вятър.

— Но кои са, какви са ти те?
— Сам не знам, те са моите хора.
Левски скочи за тях през стобора,
не остави ни гроб, ни дете.

— А зората, зората какво?
— Подир слънцето свят се затича,
аз се спуснах след него, а то
ме целуна и още обича.

— Вечерта за какво е дошла?
— Нека седнем сами под небето
посред светлия кръг на селцето,
всички мои, на обща софра.

— Но душите, които от век
в небесата са някъде скрити?
— Те са тук, нали ти ги повика,
улулице, със глас на човек.

— Ти не жалиш ли, нямаш ли жал?
— Върху костите на предците
са изрязани знаците скрити,
по които до днес съм живял.

— И с какво ще отключиш деня?
— Със звъна на една чучулига
и детенце, което повдига
две ръчички — да бутне съня.
1990

Мъжеството на таланта

Борис Борисов

Анастас Стоянов беше заключил с два катинара входната врата на дворното място и я беше овързал с бодлива тел. Че как иначе - неведнъж ли бяха разбивали портата и ключовете на вилата му край Берковица. След един голям обир, все пооткрадваха това-онова, и най-вече малкото шишета ракия. Не че не се ядосваше за това, но къде на шега, къде сериозно се сърдеше, че не крадат от книгите му. Толкова много бяха, а друго за крадене почти нямаше. То какво е най-ценното за един писател. Какви бяха тези крадци, та никой не краде ценностите му?

И този път той отключи двата тежки катинара, развърза внимателно бодливата тел на външната порта, после отключи вилата. Нямахме посегателства. Когато излязохме в градината и тръгнахме към дола на близката река, Анастас откри, че не е заключил вратичката към реката. Учудих му се, а той се усмихна: А, това ми е комшулукът с природата. Той не се заключва. Оттук – право към реката и планината, към овчарите и планинарите.

Цялото творчество на писателя е една голяма отворена врата. Врата към миналото на България, към родния край и света, към природата, към земляците, приятелите и всички хора...

В живота и творчеството на Анастас Стоянов има и много затръшнати врати – към лъжата, политическата и литературната догма, предателството на мними приятели и псевдотворци. Към тях е особено саркастичен, както само той умее:

*Но не ухаят странните цветя,
защото
цъфтят единствено
в Градините на Злото.*

През 1955 година се появява малка книжка с необичайното заглавие „Първа любов“, автор е 24-годишният Анастас Стоянов. Читателите посрещат книжката с интерес, но литературната критика се нахвърля върху младия поет – как в това сурово време и общ устрем ще ми пееш за личните си чувства. Не го пощадява и гневът на първия в държавата – Вълко Червенков.

Младият поет не се уплашва. Разгръща своя талант и пише за обикновените хора, родината и родния край, за историята и идеалите си. В статия „Поезия и ситуация“ призовава към непокорство и за повече свобода на творците при избора на литературни школи и предпочитания. Статията предизвиква огромен скандал в догматичната все още литературна общественост, а лично следващият държавен глава Тодор Живков го заклеймява като проводник и агент на западната упадъчна култура.

Вместо да се скрие и замълчи, Стоянов пише още по-хубави стихотворения. Колегите му го избират

за секретар на Съюза на българските писатели. Тодор Живков го поздравява за поредната книга. Анастас Стоянов обаче не се съгласява с налаганите идеологически ограничения, влиза в остри пререкания с известни имена на литературата (легендите разказват и за отстояване на позициите с юмруци) и през 1969 година подава оставка от ръководството на писателския съюз.

Заради писателския му и организационен талант е избран за главен редактор на маститото литературно списание „Пламяк“. Тодор Живков

рат от печат подготвените му книги, не му се дава достъп до печат.

За стихотворението Стоянов казваше: „И датата съм турил – 10 ноември 1989 година, защото го бях писал през нощта на този изумителен за България ден, дори без да дочакам самото разсъмване. Защото какъв поет ще бъда, ако за едно ноемврийско разсъмване седна да пиша чак през декември, и то – едва на свечеряване? Това ми е в нрава, в кръвта; така написах „Първа любов“ – в часа на самата любов, а не сега – след три и поло-

Анастас Стоянов и Пеньо Пенев в обичайна приятелска разходка и размисъл. 1957 г.

отново не харесва твърде самостоятелния и непокорен поет и поръчва уволнението му през 1974 година.

Не се забавят хулите от чужбина на емигрирания агент поне на две разузнавания Георги Марков. На Анастас Стоянов не му позволяват право на отговор.

През 1989 година писателят задава въпрос на генералния секретар „Кой е виновен за политическата и социална дестабилизация й“, а на 10 ноември същата година, на самата преломна дата в най-новата българска история в стихотворението „Разсъмване през ноември“ искрено заявява силните си критически позиции към случилото се:

*Какъв очакван и изстрадан ден:
презпладня се, а сякаш
ззорява;
най-дългото разсъмване
над мен.*

- и в самия мен! – сега наставка.

Стихотворението става повод Анастас Стоянов да бъде подложен на ругателства, клевети и лъжи. Спи-

вина десетилетия; така написах и „На грешната земя“ - в зенита на самото социалистическо грехопадение, а не сега – след чистилището; така написах „Търсете българския алпинист“ – докато той все още дишаше, докато имаше смисъл да го търсим – и там, и в самите нас! – а не едва сега, под сянката му в родното Карлово.“

Беше многожанров: стихове – лирика и епичност, разкази, приказки и притчи, публицистика, пътеписи. С мъдрост за възрастни, с любов за деца. И колко устно творчество – ловни истории и известните „шеги на Анастас“. А стилът му как да го определиш: реалист, идеалист, романтик, приказник, философ.

Имаше нещо библийско в гордото оттегляне на Анастас Стоянов от началото на деветдесетте години на миналия век от столичния литературен и обществен живот - в родния край.

Тук стана главен редактор на областния вестник „Вселена“. И пак твореше – стиховете му се прицелваха в обърканата обществена подредба. Провокативни са изследванията му за убийството на Христо Ботев, за третия разстрел на Никола Вапцаров, за спасението на българските евреи. Критиковаше заграбването на земите край родното си село. Гневеше се против събарянето на паметниците в Монтана. Авторът на „Жертвено цвете“ беше готов на жертва: „Ако отнемат музея на Иван Вазов (в Берковица), ще подаря моята къща за музейна експозиция“.

Обичаше земляците си, и те го обичаха. Банално е да се каже, но той черпеше сили като Антей от родния край. Едър, едва попрегърбен - като в поклон, с непокорно отметнат наляво перчем, с пронизателни очи и леко иронична усмивка, имаше особен изказ – обикновената случка превръщаше в значим житейски и художествен факт и въздигаше слушателите си до висотата на своята гледна точка.

Върху му се стовариха страдания на болестта, характерна за родното му село. Така я наричаше - „нашата, живовската болест“. Но на среща със земляците за първата му след 15 години книга стихове „Ранни рани“, преодолял физическата болка, поетът очарова с несломимия си дух и сам се радваше като дете на срещата с многобройните земляци, съученици, приятели, почитатели.

Два дни преди Анастас да си тръгне от този свят, той ме повика. Лицето на Анастас беше бледо и изпито, каквито ги рисуват по иконите, но с побелели бради. Случайно ли наскоро в автобиографичните си бележки търсеше семейните си корени в свети Анастасий Струмишки, преди два века отказал да предаде българската си вяра на турците.

„Краят ми ще бъде в Монтана - там, горе на високото. „Тържеството“ да е без сценарий и протокол, без речи и ритуали. Ти ще си комедант. Да има купчинка от „Ранни рани“. Всеки, който пожелае да вземе книга, да я отвори някъде, да прочете стихотворение, и после да я хвърли в гроба.“

Толкоз. И заразказва за продължението на единствения си роман – монолог, хроники, предания, мистика. За времето, за родния край, за себе си. В него той щеше да открие легендата за златната лисица, да осмисли жизнения път на своето поколение, да ни покаже „отвътрe“ другия свой земляк Йордан Радичков. „Романът е готов, остава само да се запише. Дали Всевишният не позволява да навлизам в неговата територия

В едно мъгливо пладне в края на година Анастас Стоянов потъна в земята на родния край. Той лежи сега там, горе на високото, както бе мечтал „да се върна пак на мое то небе – Земята“.

Отг. редактор: НИКОЛА ИНДЖОВ

Редактор: ГЕОРГИ Н. НИКОЛОВ

Материали за приложението
изпращайте на електронен адрес
100sbp@dir.bg